

Locker Dávid verseiről – kötet előtt, kritika helyett

I. Kötet előtt

„Egy költőnek valójában csak mondatai vannak. Egyedül a nyelv élteti”¹ – olvasható abban a rövid, *A költő világnézete* címmel ellátott számítógépes szövegben, amelyben Petri György a Pilinszky-életművel kapcsolatos értékelését és reflexióját közli, ám költészetének ismeretében megállapítását akár ars poetica-ként is felfoghatjuk. Petri lírájának erősen artikulált összetevői (mint például az ironia, a felfokozott személyesség, a magyarázatjelleg, a politika-közélet elmés kritikája, a szerelem témájának izgalmas újragondolásai) valódi helyüket a nyelvkérdés, az írás-művészi alkotás problémájának összefüggésében találják meg. Petri szövegei véleményem szerint egytől egyig a vers mibenlétéről, írásról és nyelvről szólnak, az elsődleges téma, történet vagy metaforák felfejtése révén kerül közelebb ahhoz, hogy e hármusról állításokat tehessen. Ezek felől konstruálódik meg verseiben a világ és az a sajátos, rá jellemző énforma, melyet „a versszöveggel magával, annak nyelvi-ritmikai-textuális organizációjával azonosíthatunk”.² Ez a Petrire jellemző – Horváth Kornélia terminusát kölcsönözve – „szövegén” párosulva az ironikus beszédhanggal, úgy tűnik, kijelölt egy olyan hagyományvonalat, melyet a legfiatalabb írónemzedék egy prominens képviselője, Locker Dávid követni igyekszik.

Az egyelőre kötet előtt álló Locker Dávidot, köszönhetően az egyedi, könnyen felismerhető versbeszédének, többé-kevésbé biztosan elhelyezhetjük a kortárs költészet arcképcsarnokában. (Nekünk, a rovat készítőinek tetemes előnyünk van a szerző besorolásában, rendelkezésünkre bocsátotta ugyanis *Beszédkényszer* munkacímével futó kötettervét, amit ezúttal is köszönünk.) Lockert, követve Németh Zoltán kanonizálási kísérletét, három meghatározó

BARÁTH TIBOR (1996) irodalomkritikus, doktorandusz.

- 1 Petri György: *A költő világnézete* = Uő.: *Próza, dráma, vers, naplók és egyebek* (Utoljára megtekintve: 2022. május 10.) https://reader.dia.hu/document/Petri_Gyorgy-Proza_drama_versek_naplok_es_egyebek-33662/Petri_Gyorgy-Proza_drama_versek_naplok_es_egyebek-00740
- 2 Horváth Kornélia: *Petri György költői nyelvéről*. Budapest, 2012, Ráció, 16.

poétikai „vonulat”, határán helyezhetjük el.³ Egyfelől összetett viszony fedezhető fel a versekben megképződő lírai, illetve a szövegek tárgyává váló biográfiai én között. Lockert legtisztábban a „személyesség” paradigmájához kapcsolódó szerzők körébe sorolhatjuk, alkotásainak középpontjába a szubjektum megragadhatósága, értelmezhetősége és főképpen a referenciális énré való visszacsatolása kerül. Úgy tűnhet, hogy költészetére a témagazdagság jellemző, ahol a gyermekkori emlékektől a családi jeleneteken át egy fiatal humánértelmisségi útkereséséig bármi a versek anyagává válhat – ám szoros olvasással világossá válhat, hogy a tét minden esetben az önreflexió megtétele. A kocsmai esték, a székesfehérvári autóbusszállomás vagy a *Pappa Piát* néző szülők megszégyenült tekintete olyan kitüntetett térként, helyzetként fogható fel, amelyben az esemény helyett annak szubjektumra gyakorolt hatására és az én újraértésének lehetőségére terelődik a hangsúly. Mint az alábbi, *A reflexió tört ragad* című versből idézett rész is mutatja: „mikor ezeket írtam, tizenhat évesen nem akartam mást, / csak kifejezni magam. / Nem vettem észre: / más mondataival teszem.”⁴ A személyesség jelenléte és jelentősége felől Locker költészete olyan alkotókkal és kötetekkel állítható párhuzamba, mint Petri György, az *1972. szeptember*, a *Pletykaanyu* vagy Simon Márton. (Ez az elsőre heterogénnek tűnő csoport pontosan jelöli azt is, milyen változatos stratégiákkal közelít Locker a szubjektum kérdéséhez.)

Németh, koncepciójában kitüntetett figyelmet szentel annak, hogy az egyes alkotók milyen irányból érkeznek a szépirodalom területére, és milyen szinteken foglalkoznak azzal – előbbire a „teoretikus tudatosság”, utóbbira a „medialitás” kulcsszavaival utal.⁵ Itt érdemes rögzíteni azt a biográfiai ténytet – ami a szövegek felfokozott személyessége miatt a lírai én konstrukciójában is aktivizálódik –, hogy Locker az Eötvös Loránd Tudományegyetem mester szakos hallgatója, még közelebbről: bölcsésze. Jelenleg irodalom- és kultúraelméletet tanul, innen érthető, hogy költészetében miért lép dialógusba az irodalomelmélet számos elemével, több esetben reflexív megnyilatkozásokat is téve. A medialitás körén belülre olyan alkotókat sorolhatunk, kiknek több szerepük is van az irodalom életében, Locker mint egyetemi hallgató, irodalomkritikus és szépíró tesz eleget ennek a kritériumnak. A különböző regiszterek beható ismerete, az elméleti kérdésekre való nyitottság és az esztétikai minőségre való érzékenység egy magasabb alkotói tudatossághoz segítik hozzá a szerzőt, becsatornázza őt egy olyan hagyományba, mely Babits Mihállyal és Szabó Lőrincsel vette kezdetét, és ma főként Schein Gábor vagy Németh Zoltán nevével fémjelezhető. A Locker-líra konstitutív eleme a versbéli szubjektum humánértelmisségi pozíciója, szövegeinek

3 Németh Zoltán: *A széttartás alakzatai. Bevezetés a „fiatal irodalom” olvasásába*. Pozsony, 2004, Kalligram, 38–45.

4 Locker Dávid: *A reflexió tört ragad*. kulter.hu, 2021. július 13. (Utoljára megtekintve: 2022. május 3.) <https://www.kulter.hu/2021/07/locker-david-verse-a-reflexio-tort-ragad/>

5 Uo.

értelmezésekor tekintetbe kell vennünk, hogy a lírai én (csakúgy, mint az életrajzi én) egyetemista és pályakezdő – még csak keresi a helyét az irodalmi életben, így valamennyi bizonytalanság és a kívülállás nézőpontja általában érezhető versbeszédén. Erre a vershelyzetre a szerző tudatosan erősít rá a szakzsargon használatával (ennek bizonyításaképp álljon itt néhány reprezentatív példa, mint a „doktorandusz”, „Culler”, „intertextusok”, „Heidegger”, „referencializálható”, „debütökötet”, „ressentiment”, „Bolaño”, „opresszió”, „nyelvileg egészen szubverzív”, „az elbeszélés nehézségei” vagy „ontológiai derű”), ám önironikus módon tudásának határait is nyilvánvalóvá teszi: „a *Lét és időből* idéz / – amiről persze több monológot tartottam, / mint amennyi oldalt olvastam belőle”.⁶

Összegezve eddigi áttekintésünket elmondható, hogy Locker az alanyi költészet tradíciójába sorolható be, miközben a Petreire jellemző poétika továbbvivőjének is tartható. Iróniával átítatott verseiben elsősorban az önértelmezésre törekszik, de szem előtt tartva szerepeit és kiindulva az irodalmi élet féligbennfentes ismeretéből, egyre bátrabban kérdez rá a művészi alkotás és írás mibenlétére. Szövegeinek jelenlegi íve, mint arra Ludmán Katalin rámutatott, a kényszeres beszédűtől (a közlés iránti vágy leküzdhetetlenségétől) az elhallgatás (csend) nyugalmáig terjed.⁷ E két pólus között igyekszik Locker megtalálni, mi mondható el az énről és valóságról, vagy hogy egyáltalán, mi hozza felszínre a legtöbb ismeretet; a „mondani kéne valamit”⁸ vagy a „végre csöndben vagyok”⁹.

II. Kritika helyett

Locker írásművészetét az imént említett két vers mikroelemzése kapcsán kívánjuk bemutatni, külön felhívva a figyelmet arra, hogy e szövegek nemcsak esztétikai szempontból kerültek kiválasztásra, de – a szerző jelenlegi szándékai szerint – a jövőbeni kötet kitüntetett pozícióit foglalják majd el. Mint kezdő- és záróvers alapvetően meghatározzák a kötet interpretációját, a versek értelmezési lehetőségeit, és ahogy mondtuk, a költészet két végpontját, megnyilvánulási formáját dolgozzák fel: a beszédet és a csöndet. Mindezek mellett az is célnk volt, hogy olyan verseket dolgozzunk fel, melyeket néhány kattintással bárki könnyedén elérhet.

6 Locker Dávid: Duplarandi = Uő.: *Beszédkényszer*, szerzői kézirat.

7 Ludmán Katalin a 2022. márciusi Hangpróba-rovatot bemutató *Hitel*-esten tette ezt a megállapítást, amely vágott verzióban – sajnálatos módon e remek meglátást nélkülözve – megtekinthető a folyóirat Youtube-csatornáján. https://www.youtube.com/watch?v=QLI0gQgmG4Y&t=1216s&ab_channel=HitelFoly%C3%B3irat

8 Locker Dávid: *Beszédkényszer*. <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/kolteszet-napja-2022-locker-david.html>

9 Locker Dávid: A humánértelmiségi hazatér. <https://irodalmiszemle.sk/2019/10/locker-david-versei/>

A *Litera* oldalán teljes egészében olvasható *Beszédképnyeszer* című költemény kezdő sorában („Mondani kéne valamit”) többről van szó, mint arról a feltételezésről, miszerint az író feladata a nyelv művészeti alkotások tartalommal való feltöltése, azaz olyan információk közlése, miket csupán az irodalom tehet hozzáférhetővé. Miközben ironikusan érvénybe lépteti ezt a jelentést, a szerző valójában arra a paradoxonra irányítja a figyelmet, hogy amit *mondani* próbál, az *leírt*; hogy nem állításokat tesz, hanem afféle néma beszédként működteti a nyelvet. Az érthetőség kedvéért hadd állítsam párhuzamba hipotézisemet Vigotszkij anyag-forma (fabula-szüzsé) definícióival: „anyagon kell értenünk mindazt, amit a költő készen talált” (esetünkben a szavak elsöre adódó, a mondatok mindennapi értelmét), és „az anyagnak a művészi felépítés törvényei szerint való elrendezését” tekinthetjük formának (vagyis a mű nyelvben létesülő jelentését, ami a ritmusban, metaforákban, sortörésekben stb. rejlik).¹⁰ Locker kötetkezdő mondatában azzal néz szembe, hogy a rögzítetlen és szertefoszló beszédhez képest az irodalmi megszólalás rögzített, újraolvasható és ezáltal folytonos újraértelmezésekre készíti a címzettet. A versszak két kulcskifejezése már ebből a tapasztalatból fejthető fel. A „széjjártatta nyelv” egyszerre idézi fel a befogadóban a szó korporális és absztrakt jelentéseit. Előbbi alapján az üres, semmitmondó és tartalmatlan fecsegésre asszociálhatunk, utóbbi egy kiüresedett, jelentését veszített fenomént léptet „játékba”. Mindkét irányból a beszéd tartalmatlansága fejeződik ki, amely a következő sor „igazmondás” szavában összpontosul: azért otromba ez az igazság, mert csupán a mondható territóriumán belül valid. Locker így kirajzolódó ars poeticája szerint a költészet célja az ember által felfogható, kimondható igazság meghaladása és ennek nyelvivé tétele. Az „üres játszótér” kifejezés a szavak komolytalan és játékos újrafelhasználása helyett az intertextusok azon fontos aspektusára helyezi a hangsúlyt, hogy a szövegek köziség sokszor szubjektív észlelés, *belehallas* révén jön létre, ebből adódóan a lírai „néma beszéd” egyik kitüntetett eszközének tekinthető. A versnek a strófa szerint fel kell tárnia, életre kell hívnia olyan jelentésrétegeket, amelyek addig nem léteztek. A versbeszélőnek nem állításokat kell tennie, hanem olyan nyelvi konstrukciókat szükséges létrehoznia, amelyek felszínre hoznak, formába öntenek valamit, amit egyébként nehezen – vagy semennyire sem – tartunk megfogalmazhatónak.

A második versszakban kurzivált „mond” szócska a versben való megnyilatkozás kivételes jellegzetességére utal: az irodalom tárgya sokkal több „mint egy mozifilm, / aminek tanulságát az anyukák hazafelé / az anyósülésről magyarázzák”. Közelebb áll a megszólaló emlékekhez, a váratlan pillanatokhoz, amikor az önfeltárlás végbemegy. A szakasz második felében Locker nem véletlenül emel a szövegbe olyan képeket, melyek a visszatükröződés képzetéhez köthetők (a tópartot és ablaküveget, a hallás, látás létrehozóit). Fontos észrevennünk, hogy ezek a képek (önmagunk észlelni egy emlékekben vagy látványként

10 Lev Vigotszkij: *Művészetpszichológia*. Ford. Csibra István. Budapest, 19688, Kossuth, 239.

tekinteni magunkra) nem pusztá másolatok az énről, sőt, többek az önkép reflexív értékelésénél. A visszatükrözőedésben benne van az én, mindaz, ami látható és ami láthatatlanul teszi a szubjektumot egyedivé. A „bentieket figyelve” kettős értelemmel bír, a külvilág érzékelésén túl ugyanis érthetjük az identitás mélyrétegeinek és emocionális-gondolati összetevőinek átlátására is. A vers – és a kötet – tétje ekképp a strófa záró pozíciójának elérése: „egy pillanatra / meglátjuk magunk”. Mintha Locker verseiben azért zajlana a küzdelem, hogy az én nyelvileg megragadhatóvá váljon, azért jellemző a felfokozott alanyiség szövegeire, mert a világ egészét az én felől tartja elgondolhatónak. Locker igyekszik kifejezni mindazt, ami bár nyelven túli, az ember számára mégis a nyelv által jelenhet csak meg – az egzisztenciális, a metafizikai.

Ezért tér vissza a harmadik versszakban ismét az „igazság” fogalmához, amit kiterjeszt az iménti értelemben használt egzisztenciális dimenzióra. Az „igazmondás” helyébe, melyet csak a világról tett állításként kezelhetünk, a beszélőtől független, örökérvényű, de nem rögzíthető igazságot emeli. (Bár a szkepszis mindvégig jelen van szövegeiben, úgy érzekelem, csakúgy, mint Petri, Locker sem szabadul abból a feltevésből, hogy a nyelv által a világ bizonyos fokig igenis megragadható.) A vers beszélője már nem bír a hittel, hogy a világ leírható „a kamaszok” megingathatatlanságával, de lehetségesnek tartja, hogy valamilyest nyelvív tehető, olvasható. A vers ezen pontján határozza meg Locker, hogy számára mi a vers: „mélységek szerkesztett látszata”. A definitív kijelentés megfelelő interpretációjához érdemes a kifejezések etimológiai jelentéseit áttekintenünk. Esetünkben a „mélységek” szó legjobban érvényesülő rétege a ’lefelé nagy kiterjedésű’, melyet elsősorban a szubjektum feltárhatóságára és a jelentések sokrétűségére vonatkoztathatunk. A „szerkeszt” szó az ’egymáshoz való kapcsoltság’ tényét erősíti. Bizonyos, hogy a „látszat” szó jelentése a legnehezebben felfejthető, mely az illúzió magyar változataként tűnik fel, az ’érzéki csalódás’ jelentésében. Ám ez esetben szükséges a latin szótő konstitutív elemeire kitérnünk, hisz a szóban benne rejlik a ’gúny, rászedés’ és ’ámít, játszik’ többlete is.¹¹ Sorban véve a szavak jelentéseit, a láthatatlan-felvillantható-csalóka kép „narratívájához” jut az olvasó, a hangsúly pedig az utolsó tagra, a versírói folyamat eredményére esik: a nyelvileg leírt világ ugyanis nem teljes, valamenynyire mindig fiktív, hihető, de nem az igazság – az olvasó Locker költészetében azzal találkozik, hogy a gúnyosan és ironikusan felrajzolt világról kiderül annak hamis volta. Előfordulnak olyan esetek, amikor a lírai én a valóság legműbb ábrázolását is a fikció körébe utalja, hogy jelezze: akármilyen vékony a vonal irodalom és valóság között, a leírtak sosem válnak megtörténtté, a megtörténtek sosem írhatók le teljességükben. (Példaként *A Szalon összeül*¹² alábbi sorait említeném: „meg kellene tudnom, amit amúgy is tudok: / hogy a versek, amik az apjáról / és a munkaképtelenné vert anyjáról szólnak, / úgymond/

11 A jelentések felfejtéséhez a *Magyar etimológiai szótár* online változatát használtam.

12 Locker Dávid: *A Szalon összeül*. *Forrás*, 2021/6, 16–17.

referencializálhatóak”). Az irodalom Locker számára, úgy tűnik, a valóság illúzióját érintheti csupán.

A záró versszakban a mondás aktusát a félelemhez köti a vers beszélője, szinte azonnal a nemléthez kapcsolva az elhallgatást. Mivel a félelem szó tövében megbújik a ’rettegve tisztel’, könnyedén eljuthatunk addig a felismerésig, hogy a csend a halálhoz, a beszéd fenntartása a létezéshez való ösztönös ragaszkodáshoz kapcsolódik. Ha nincs mit mondanunk, „úgy pergünk szét a szélben / mint a szavaink, amiket eddig hajtogattunk”. A záró szakasz új szövegszervezési eljárást vezet be, és az elhallgatás jelentését rímek használatával húzza alá. Beszédes tény, hogy a szerző a legkevésbé jelentésszerű szórészeket csendíti össze, és csupán négy kifejezést játszat egybe: mondanunk, elhallgatunk, hajtogattunk, visszhangtalanul. A legtisztább rímet a középső páros gyakorító képzője – „gatunk” – hozza létre. A cselekvés folyamatosságát kiemelő képzők ezáltal elkülönülnek a másik két tagtól, világossá téve a sorrendből adódó ciklikusságot, mely a következőképp írható le: mond, hallgat, mond, hallgat. Ha ezeket a megállapításokat egységbe kívánjuk állítani, a *Beszédkényszer* cím úgy is közreadható, mintha az elhallgatással folytatott állandó harcra utalna, arra, hogy minden vers – mint megszólalás – a nemlét ellen küzd. A vers záró szava, a debütkötetre ironikusan kiosztott „visszhangtalanul”, mintha annak félelme volna, hogy mindezt csend követi – majd elmúlás, majd üresség. Locker kötetindító versében tisztán hallok Petrit, aki a *Vagyok, mit érdekelne* című versében így határozta meg önmagát – és kicsit minden költőt: „Mikor nem írok verset: nem vagyok.”

*

Ha ezen a ponton befejeznénk Locker verseinek előzetes értelmezését, a kötet lesarkított és elszegényedett olvasatáig jutnánk. Ennek elkerülése érdekében röviden értelmeznünk kell az utolsó vers pozíciójába került *A humánértelmiségi hazatér* című mű mondás-hallgatás kettősét.

A költemény két történetet bontakoztat ki, egy olyan ívet adva a kötetnek, melyben a lírai én elszakadva vidéki, elmaradottnak érzett környezetétől a fiatal budapesti értelmiségiek között keresi a helyét, amibe próbál a lehető legjobban betagozódni. Azonban fokozatosan idegenné válik számára saját új énjé, és egyre inkább érzékelni kezdi, hogy nem illik a megálmodott élet keretei közé – *A humánértelmiségi hazatér* ilyen értelemben a folyamat szimbolikus lezárása és a történet befejező momentuma, amikor a lírai én kortársaitól és új közegétől véve távolságot, hazatér; és felismeri, hogy mégiscsak tartozik valahova. Oda, ahonnan – a vers szerint két éve – elszökött. A vers alaphelyzetében a lírai én barátaival, kik mindannyian szépírónak készülnek, egy fesztiválra érkezik. Locker az első vers kulcsszavával, a „mondogattal” visszatér a versről való állítás kísérletéhez, ám ezúttal kiforrott iróniával számol be arról, miként értékelik egymás megvetett verseit bravúros darabokként. A mű ezen szakasza azonban több mint humorral teli jelenet – sokkal inkább annak sejtetése, hogy az

utolsó versben megidézett (és a kötet olvasását követő) elhallgatás, csend már annak belátása, hogy irodalomról, írásról nem lehet konzekvens állításokat tenni. Ugyanis éppen a kimondott a túl kevés, a felesleges és kényszeres fecsegés, de a dolgok mélysége éppen a hallgatás által tárulhat fel. Nem véletlen, hogy szövegében olyan kulturális referenciákat idéz fel, mint a közhelyektől hemzsegő „demjénrózsi” vagy a nyelvi-esztétikai hitványságáról ismert „misterbasztát”. Ők egy-egy generáció számára meghatározó zenei élményt jelentettek – ám irodalmi-művészi szempontból valóban kérdéses a jelentőségük. Em-lítésük még nyilvánvalóbbá teszi, hogy az erőltetetten intellektuális társalgás hiába érint komoly témákat, valójában sehová sem viszi a beszélőket. Sőt, a lírai én vallomását értetlenség fogadja – ekkor ismeri fel a vers hőse, hogy ki kell szakadnia képmutató, az értelmiségi szerepet fennhézajásból viselő társaságából. Nincs búcsú, csak távozás.

A vers második fele a hazatérésről számol be, rájátszva a tékozló fiú bibliai történetére. A lírai ént édesapja, annak ellenére, hogy mint töredelmesen bevallja „mielőtt Pestre költöztem volna, / azt mondtam, hogy egy náci fasz”, a kapuban várja, édesanyja (akit kinevetett parlagias gondolkodása miatt) megpuszilja, és élményeiről érdeklődik. Az ide-oda csapongó, bőbeszédű baráti fecsegést az otthoniakat jellemző szűkszavúság váltja fel, mégis ez a lírai én megváltása. Érzékelhető a szavak és tettek jelentősége, mert a gondoskodás és megbecsülés a mozgatórugójuk. Nyugodt, csendes beszélgetés zajlik, mégis ennek van igazi tartalma a lírai én számára, aki hirtelen arra is felfigyel, hogy megszabadult kényszeres beszédétől, hogy mindaz, amit foggal-körömmel el szeretett volna mondani, ebben a közegben megértésre talált. Locker utolsó versében elérkezik arra a pontra, ahol már nem a mondhatóságért folyik a harc, nem a kimondás a versek tétje – hanem a csendben, a ki nem mondottban levő jelentés tárul fel. Vagy ahogyan ő fogalmazza meg: „két év után / végre csöndben vagyok, / és hogy ez tulajdonképpen / mennyire jó”.